

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
SƏHIYYƏ NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN TİBB UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

KAMİL SAHİB OĞLU ALKİŞİYEV

**ANEMİYALI XƏSTƏLƏRDƏ STOMATOLOJİ STATUSUN
QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ VƏ MÜALİCƏ-PROFİLAKTİKA
TƏDBİRLƏRİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI**

3226.01 – Stomatologiya

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2014

Dissertasiya işi Azərbaycan Tibb Universitetinin terapevtik stomatologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir

Elmi rəhbər:

tibb üzrə elmlər doktoru, dosent

A.M.SƏFƏROV

Elmi məsləhətçi:

tibb üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

E.H.HACIYEV

Rəsmi opponentlər:

tibb üzrə elmlər doktoru, professor

Ç.R.RƏHİMOV

tibb üzrə fəlsəfə doktoru

T.R.VƏZİROV

Aparıcı müəssisə: Ə.Əliyev adına Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun stomatologiya və üz-çənə cərrahiyyəsi kafedrası

Dissertasiya işi «___»_____ 2014-cü il saat _____-da Azərbaycan Tibb Universitetinin nəzdindəki FD 03.015 Dissertasiya Şurasının iclasında müdafiə olunacaqdır.

Ünvan: AZ 1022, Bakı şəhəri, Bakıxanov küçəsi 23, Azərbaycan Tibb Universitetinin iclas zalı.

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «___»_____ 2014-cü ildə göndərilmişdir.

FD 03.015 Dissertasiya

Şurasının elmi katibi

tibb üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

N.A.PƏNAHOV

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqatın aktuallığı: Son zamanlar dünya əhalisi arasında başqa xəstəliklər kimi qan sistemi xəstəliklərinin də yayılması müşahidə olunur. Bu bir çox amillərlə əlaqədardır. Bunlara atmosferin və ətraf mühitin zərərli tullantıların çirkləndirilməsi, oturaq həyat tərzi və s. aid etmək olar (Breves W.I, 2001, Barosi G.L,2001). Qan xəstəlikləri zamanı əsasən ümumi orqanizm səviyyəsində dəyişikliklər təzahür olunur, bununla yanaşı lokal (yerli) dəyişikliklər də tez-tez müşahidə olunur (Виноградова М.А, 2009, Dale D.C et al.,2006, Dzierzak E.A,2001). Qan xəstəlikləri zamanı ağız boşluğu orqan-toxumalarında baş verən dəyişiklikləri də lokal yəni yerli dəyişikliklərə aid etmək lazımdır. Bu zaman ağız boşluğu orqan-toxumalarında baş verən dəyişikliklər çox zaman ciddi fəsadlar törədirlər və funksional çatışmazlıqlarla müşayiət olunurlar. Müxtəlif ədəbiyyat məlumatlarına əsaslanaraq, bunu qeyd etmək lazımdır ki, dünya əhalisinin orta hesabla 30%-i anemiyaların müxtəlif növlərindən, o cümlədən, 500 milyona yaxın insan dəmir defisitli anemiyadan əziyyət çəkir(Стрельченя Т.Н.,1998, Черниченко Е.Е.,2001, Breymann С.Е et al.2001, Blair Y.I.2004). Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, bu xəstəliklər həm müxtəlif yaş qrupuna aid olan uşaqlarda həm də bir çox hallarda qadınlarda rast gəlinir. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, dəmir defisitli anemiya orqanizmin müxtəlif həyatı vacib amillərinin funksional vəziyyətinə mənfi təsir göstərir. Məsələn bu xəstəlikdən əziyyət çəkən insanlarda müxtəlif dəmir tərkibli və dəmirdən asılı fermentlərin aktivliyi birdən-birə aşağı düşür ki, bu da öz növbəsində leykositlərin və ümumiyyətlə humoral və hüceyrə immunitetinin zəifləməsinə gətirib çıxarır. Bundan əlavə yuxarıda qeyd olunan qan patologiyası orqanizmdə dəmir çatışmazlığı ilə yanaşı antioksidant müdafiə sistemində də müəyyən ciddi çatışmazlıqlara səbəb olur. Anemiyalar fonunda ümumi orqanizmdə yaranan disbalans ağız boşluğu orqan və toxumalarında gedən proseslərə də təsir göstərir (Daniel B.İ,2003, Суменко Т.И,2004). Beləliklə, ağız boşluğunun toxuma və orqanlarında ümumi qan xəstəliklərini ehtiva edən dəyişikliklərin əvvəlcədən ayırd olunması və vaxtında müalicə-profilaktika tədbirlərinin təşkil olunması həmin xəstələrin sağlamlığının artırılması üçün şərait yaradır. Bundan başqa qan xəstəlikləri zamanı ağız boşluğunda baş verən dəyişikliklərin simptomatik profilaktika və müalicəsi baş verə biləcək ağırlaşmaların qarşısını ala bilər.

Tədqiqatın məqsədi: Anemiyalı xəstələr arasında əsas stomatoloji xəstəliklərin yayılmasının təyini və optimal müalicə-profilaktika tədbirlərinin hazırlanması.

Tədqiqatın vəzifələri:

1) Anemiyalı şəxslər arasında parodont və selikli qişa patologiyalarının yayılmasının təyini.

2) Anemiyalı xəstələrin dispanser müşahidə etaplarında ağız boşluğu toxuma və orqanlarının vəziyyətinin dinamik qiymətləndirilməsi.

3) Anemiyalı xəstələrdə ağız boşluğunun biokimyəvi aspektlərinin və mikrobiosenozunun öyrənilməsi.

4) Təklif edilən Solident məhlulunun anemiyalar fonunda gingivit və parodontitlərin müalicəsində effektivliyinin eksperimental və kliniki öyrənilməsi.

5) Anemiyalı xəstələrdə gingivitin və parodontitin ənənəvi müalicəsində və təklif edilən fitopreparatlarla müalicəsi zamanı ağız boşluğunun yerli immuniteti, mikrobiosenozu və antioksidant sisteminin vəziyyətinə təsirinin effektivliyinin eksperimental və kliniki müqayisəli qiymətləndirilməsi.

Elmi yenilik:

- İlk dəfə anemiyalardan əziyyət çəkən şəxslərdə əsas stomatoloji xəstəliklərin ağırlıq dərəcəsi və inkişaf dinamikası qiymətləndirilmişdir.

- Dəmir defisitli anemiya zamanı təklif olunan "Solident" preparatının ağız boşluğunun immunoloji reaktivliyi, mikrobiosenozu və antioksidant sisteminin vəziyyətinə təsiri qiymətləndirilmişdir.

- Kliniki-laborator tədqiqatların nəticələrinin müqayisəli qiymətləndirilməsi müxtəlif dəmir defisitli anemiyalar zamanı ağız patologiyalarının müalicəsinin təkmilləşdirilməsinə şərait yaratmışdır.

- Dəmir defisitli anemiyalar zamanı ənənəvi və bioloji neytral təbii bitki əsaslı dərman preparatının gingivit və parodontitlərin müalicə və profilaktikasında effektivliyi təyin edilmişdir.

Praktiki əhəmiyyəti: Anemiyadan əziyyət çəkən şəxslərdə parodont toxumalarının iltihabi dəyişikliklərinin müalicə və profilaktikasında kliniki-laborator və eksperimental tədqiqatların nəticələrinə əsaslanaraq təklif edilən bitki əsaslı bioloji neytral dərman preparatı olan "Solident məhlulunun" geniş tətbiqi tövsiyə olunmuşdur.

Təklif edilən təbii müalicəvi vasitənin tətbiqi anemiyadan əziyyət çəkən insanlarda stomatoloji statusun bərpasına və onların həyat keyfiyyətinin səviyyəsinin yüksəldilməsinə şərait yaratmışdır.

İşin aprobasiyası. Tədqiqatın nəticələri aşağıdakı konfranslarda müzakirə edilmişdir:

Tamerlan Əziz oğlu Əliyevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr olunmuş elmi konfrans-2011, materiallarında səh.273-274; Family health in the XXI century» konfrans. Papers of the XVI International Scientific

Conference 27april-4 may 2012, part II. Budapest, Hungary 2012,səh.16-17;Əziz Məmmədkərim oğlu Əliyevin 115 illiyinə həsr olunmuş konfransı-2012. Materiallarında səh.23-24.Abstracts of XIII international Euroasian congress of surgery and gastroenterology.page 339. Baku, 12-15 september,2013. Dissertasiya işi ATU-nun terapevtik stomatologiya kafedrasının 28 iyun 2013-cü il tarixli 14 sayılı və FD 03.015 Dissertasiya Şurası nəzdindəki Aprobasiya Şurasının 28 noyabr 2013-cü il tarixli 4 sayılı iclaslarında geniş müzakirədən keçmişdir.

Publikasiyalar. Dissertasiya işinin nəticələri və fraqmentləri 4 tezis və 8 məqalədə öz əksini tapmışdır.

İşin həcmi və strukturu. Dissertasiya giriş hissədən, terminlərin şərti qisaldılmış göstəricilərindən, ədəbiyyat icmalından, şəxsi tədqiqatlardan və onların müzakirəsindən, nəticələr, praktik tövsiyələr və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Ədəbiyyat siyahısı 340 mənbədən ibarətdir.

Dissertasiya işinə 12 cədvəl və diaqram, 26 şəkil daxil edilmişdir. İşin həcmi 165 səhifədən ibarətdir.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. Parodontun iltihabi xəstəliklərinin etiologiyasının,patogenezinin öyrənilməsi və onların müalicəsinin effektivliyinin yüksəldilməsi müasir stomatologiyanın ən aktual problemlərindən biridir.

2. Anemiyalar zamanı parodontal patoloji proseslərin strukturunda üstünlük təşkil edən gingivit və parodontit ağır formaya keçidə və progressivləşməyə meyilli olmaqla yanaşı ümumilikdə parodont və diş-çənə sisteminin əsas funksiyalarının itirilməsinə səbəb olur;

3. Parodontda patoloji proseslər yerli(diş ərpi,okklüzyon travma) faktorlarla yanaşı,həm də ümumi və yerli faktorların qarşılıqlı təsirindən inkişaf edə bilər;

4.Təklif edilən bitki əsaslı preparat parodontitlərin nəinki sağlam hətta ümumi orqanizm səviyyəsində xəstəlikləri olan şəxslərdə qarşısının alınmasında mühüm rol oynayır.

5.Təklif etdiyimiz bioloji neytral bitki əsaslı preparat parodont toxumalarının və selikli qişanın patologiyalarının heyvanlar üzərindəki modellərində yerli toxumaların reperativ və sağalma proseslərini ənənəvi sintetik dərmanlarla müqayisə olunacaq dərəcədə yaxşılaşdırır.

MATERIAL VƏ METODLAR

Anemiyalı şəxslərdə parodontoloji statusun təyini, kliniki və laborator tədqiqat üsulları. Tədqiqatın vəzifələrini və məsələlərini

həll etmək üçün işin çoxmərhələli proqramı hazırlanmışdır. Tədqiqatın ilk mərhələsində 700-ə yaxın anemiyalı şəxs müayinə edilmişdir ki, qeyd olunanlardan 650 nəfərində dəmir defisitli anemiya, o cümlədən onlardan da 477-si qadın olmuşdur. İlk olaraq 650 anemiyalı və 200 sağlam şəxslərin ağız boşluğu müayinə olunmuş və onların ağız boşluğundakı parodont patologiyalarının xarakteri və ağırlıq dərəcəsi müəyyənləşdirilmiş, ayrı-ayrı parodont xəstəlikləri fərdlərin sayları faizlə ifadə olunmuş, xəstə şəxslərlə sağlam şəxslər müqayisə olunmuşlar. Bütün anemiyalı xəstələr, insan orqanizmindəki proseslərin xarakteri, reaktivliyinin vəziyyəti, hormonal dəyişikliklər, fizioloji və patoloji halların və ən əsası qan sistemindəki vəziyyətin fərqli olduğu yaş qruplarına ayırmışıq. Belə ki, anemiya sindromlu şəxsləri cavan (30 yaşa kimi), orta yaşlı (31-50 yaş) və yaşlı (50 yaşdan yuxarı) qruplara ayırılmışdır və onlar üzərində Rasselin parodontal indeksi (PI), Papilyar-marginal-alveolyar indeks (PMA), Fyodorov-Volodkina gigiyenik indeksi, Qrin və Vermillionun sadələşdirilmiş indeksi (OHS-S), Myülleman gigiyenik indeksi və parodont toxumalarının müalicəyə ehtiyac dərəcəsinə müəyyənləşdirən CPITN indeksi (The community periodontal index of treatment needs) kimi stomatoloji indeksləşmə müayinələri, ağız sularında A-zülal, Malondialdehid, ümumi zülal başda olmaqla müxtəlif biokimyəvi göstəricilər, Streptococcus spp., staphylococcus spp., A.actinomycesmimitans, Staphylococcus epidermis, Neisseria spp., Candida spp., P.gingivalis, Lactobacillus spp., Peptostreptococcus spp. və s. mikroorqanizmlər üzrə mikrobioloji və histoloji müayinələr aparılmışdır. Onu da qeyd edək ki, cavan anemiyalı şəxslər qrupunda yuxarı yaş həddi 30 götürülməklə yanaşı bu qrupun aşağı yaş həddi cinsə görə fərqli olmuşdur, cinsi inkişafın başlanma vaxtına əsasən qadınlar üçün 13-dən, kişilər üçün isə 14-dən yuxarı götürülmüşdür. Bundan başqa, anemiyalar zamanı ağız boşluğunda baş verən patologiyaları aradan qaldırmaq üçün qeyd etdiyimiz anemiyalı şəxslər qrupunda yeni bitki əsaslı “Solident” məhlulu (nar qabığı, adaçayı və yaşıl çayın qırışığından ibarət təbii bitki əsaslı preparat) ənənəvi dərman vasitələri ilə birlikdə istifadə olunmuşdur, ənənəvi dərman vasitələri ilə onların solidentlə birlikdə istifadəsi halları zamanı ağız boşluğundakı patologiyaları aradan qalxması tendensiyası xəstələri müxtəlif yaş və say qruplarına bölməklə müşahidə olunmuşdur, nəticələr diaqram və cədvəllərlə ifadə olunmuşdur. Müqayisəli müayinə və müşahidələr “müalicəyə qədər”, “müalicəyə başladıqdan 30 və 60 gün” sonra olmaqda 3 dəfə aparılmışdır, nəticələr müqayisə olunmuşdur. Xəstələrin parodont toxumalarının vəziyyətini aydınlaşdırmaq üçün ilk

olaraq, dəmir defisitli anemiyalı şəxslərlə normal şəxslərin ağız boşluqlarında gingivitin, parodontitin yüngül, orta və ağır formalarının rast gəlinməsinə hesablaşmaq məqsədilə 650 anemiya sindromlu və 200 nəfər sağlam şəxsin ağız boşluğu müayinə olunmuşdur. Müayinə zamanı güzgü və parodontal zondan, sümük alveolun desturksiya dərəcəsinə müəyyənləşdirmək üçün isə rentgenoloji müayinə üsulundan istifadə etmişik.

Tədqiqatın aparılmasında istifadə olunan eksperimental təcrübələr. Bitki əsaslı “Solident” məhlulunun tətbiqi. Tərəfimizdən təklif olunan «Solident» məhlulu tərkibində nar qabığı, adaçayı və yaşıl çaydan alınan maddələrdən ibarət dərman vasitəsidir. «Solident»in tərkibinə daxil olan qeyd etdiyimiz komponentlərin hər birinin müsbət müalicəvi xüsusiyyətləri xalq təbabətinə və elmə məlumdur. Qeyd etdiyimiz kimi, «Solident» yuxarıdakı bitkilərin hər üçünü özündə birləşdirir və onların spirtə ekstraktlarının qarışığından, stabilizatorlardan ibarətdir. Tərəfimizdən təklif olunan və ATU-nun Əczaçılıq texnologiyası, iqtisadiyyatı və təşkilatı kafedrasının əməkdaşı, əczaçılıq üzrə fəlsəfə doktoru, S.Ə.Tağıyev tərəfindən hazırlanan «Solident» məhlulu tünd qəhvəyi rənglidir. O istifadə zamanı ağımtıl süd rəngi alana qədər su ilə qarışdırılır. Adı çəkilən dərman bitkilərinin hər üçünün tərkibindəki antioksidant və antimikrob maddələr «Solident»in içərisində olur. «Solident»in müsbət xüsusiyyətləri tərəfimizdən dovşanlar və insanlar üzərində öyrənilmiş, dərmanın anemiyalar zamanı ağız boşluğunda yaranan patologiyalarda effektivliyi qiymətləndirilmişdir. Aparılan eksperimental tədqiqatlar əsasən dovşanlar üzərində aparılmışdır. Bu məqsədlə 60 adi dovşan götürülmüş və hər birində 15 olmaqla, “tam nəzarət-yəni tam sağlam parodontit yaradılmamış”, “şerti nəzarət-parodontit yaradılmış, müalicə almayan”, “müqayisə-xlorheksidinlə ağız boşluğu irriqasiya olunan” və “ əsas qrup-Solidentlə ağız boşluğu irriqasiya olunan” 4 qrupa bölünmüşlər, və müalicə və müşahidələrin 7, 14, 21 və 28-ci günü hər qrupdan histoloji kəsiklər alınaraq, xüsusi qablarda ATU-nun Patoloji anotomiya kafedrasının laboratoriyasına göndərilmişdir.

Daha sonra isə «Solident» məhlulu insanlar üzərində tətbiq olunmuşdur. Dovşanlardan fərqli olaraq insanlar üzərində daha dəqiqləşdirici üsullarla tədqiqat aparılmışdır. Bu məqsədlə 45 nəfər dəmir defisitli anemiyası olan şəxs seçilmişdir, sonra isə onlar «Solident»lə ağız boşluğu yaxalanan 19 nəfər və ağız boşluğu ənənəvi xlorheksidin məhlulu ilə yaxalanan 16 nəfər və 10 nəfər yalnız fərdi gigiyena tədbirləri ilə

kifayətlənən 10 nəfər olmaqla 3 qrupa bölünmüşlər və müqayisə olunmuşlar. Hər üç qrupda «müalicəyə başlamamışdan», «müalicəyə başladıqdan 30 gün sonra» və «müalicəyə başladıqdan 60 gün sonra» olmaqla gigiyenik indeksin, Myulleman indeksinin, PMA indeksinin və parodontal göstəriciləri hesablanmış, əldə olunan nəticələr müqayisə olunmuş və nəticələr cədvəlləşdirilmiş, diaqramlar çəkilmişdir.

TƏDQIQATIN NƏTİCƏLƏRİ VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

İlk olaraq B.Ə.Eyvazov adına Elmi-Tədqiqat Hemtologiya və Transfuziologiya institutu və Respublika Talassemiya mərkəzində müalicə alan 650 dəmir defisitli anemiyadan əziyyət çəkən şəxslər və 200 nəfər könüllü şəxsin ağız boşluğu yoxlanılmışdır. Dəmir defisitli anemiyadan əziyyət çəkən şəxslərin ağız boşluqlarındakı gingivitlərin, yüngül, orta və ağır dərəcəli parodontitlərin rast gəlmə tezliyi ilə eyni patologiyaların sağlam şəxslərdə rast gəlinmə tezliyi faizlə hesablanmış və müqayisə olunmuşdur. Qeyd olunan dəmir defisitli 650 anemiyalı xəstələrdə ağız boşluğunun selikli qişasının parodont toxumalarına aid olmayan, hərəkətli hissəsini, dili, sərt və yumşaq damağı örtən hissələrinin tədqiqi zamanı 283 nəfərdə selikli qişada bir neçə afta ilə müşayiət olunan aftoz stomatit, 163 nəfərində tək afta və qalanlarında isə selikli qişanın anemiya üçün xarakterik olan solğunluğu müşahidə olunmuşdur. 200 nəfər müqayisə qrupunu təşkil edən sağlam şəxslərdə isə 1 nəfərdə selikli qişanın ümumi solğunluğu və 2 nəfərdə tək afta aşkarlanmışdır.

Tədqiqat nəticəsində müayinə olunan 650 anemiya sindromlu şəxslərin cəmi 116 nəfərində parodontun sağlam vəziyyətdə olduğu aşkarlanmışdır ki, bu da ümumi xəstələrin $17,85 \pm 1,50\%$ -ni təşkil etmişdir, könüllü olaraq parodontal müayinələrə razılıq verən 200 nəfər sağlam şəxslərin isə 95 nəfərində sağlam parodont toxumaları müəyyən edilmişdir ki, bu da ümumi sağlam şəxslərin $47,50 \pm 1,96\%$ -ni təşkil edir. Bu hal normal şəxslərin ağız boşluğu toxumalarının yerli müdafiə və antioksidant sisteminin anemiya sindromlu şəxslərdən güclü olduğunu göstərir. Müayinə olunan anemiyalı şəxslərin 138 nəfərində isə bu və ya digər formada gingivit növü inkişaf etmişdir ki, bu da ümumi xəstələrin $21,23 \pm 1,60\%$ -ni təşkil edir, sağlam şəxslər qrupunun isə 22 nəfərində gingivitlər inkişaf etmişdir ki, bu da sağlam şəxslərin $11,00 \pm 1,23\%$ -ni təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, diş ətinin iltihabı da anemiyalı şəxslərdə sağlam şəxslərdən 2 dəfəyə yaxın çox rast gəlinmişdir. Müayinə olunan anemiya sindromlu şəxslərin cəmi 71 nəfərində parodontitin yüngül forması aşkarlanmışdır ki, bu da ümumi anemiyalı

şəxslərin cəmi $10,92 \pm 1,22\%$ -ni təşkil etmişdir. Amma müayinə olunan sağlam şəxslərin isə 43 nəfərində yüngül formalı parodontit aşkarlanmışdır ki, bu da sağlam şəxslərin $21,5 \pm 1,61\%$ -ni təşkil etmişdir. Burada yüngül parodontitin rast gəlinməsinin faizlə göstəricisinin sağlam şəxslərdə anemiya sindromlu şəxslərdən çox olması anemiyalı şəxslərin parodont toxumalarının sağlam şəxslərdən yaxşı vəziyyətdə olmasıyla deyil, yüngül parodontitlərin tez zaman kəsiyində parodontitin daha ağır mərhələlərinə keçməsiylə əlaqədardır, çünki sağlam şəxslərin parodont toxumalarının yerli immuniteti və antioksidant sistemi anemiyalı şəxslərdən yaxşı vəziyyətdə olduğuna görə proses məhz parodontitin yüngül mərhələsində səfərbər olunmuş müdafiə sistemləri tərəfindən saxlanılır, anemiyalı şəxslərdə isə müdafiə zəif təşkil olunduğundan proses progressivləşir, orta və ağır parodontit formalarına çevrilir. Belə ki, anemiyalı şəxslər arasında 171 nəfərdə parodontitin orta dərəcəsi aşkarlanmışdır ki, bu da ümumi anemiyalı şəxslərin $26,31 \pm 1,73\%$ -ni, sağlam şəxslər arasında isə 23 nəfərdə orta dərəcəli parodontit aşkarlanmışdır ki, bu da sağlam şəxslərin $11,50 \pm 1,25\%$ -ni təşkil etmişdir. Orta dərəcəli parodontitin rast gəlməsinin anemiyalı şəxslərdə 2 dəfəyə qədər artıq olması yuxarıda qeyd etdiyimiz halı bir daha təsdiqləyir. Parodontitlərin ağır formalarının anemiyalı xəstələr arasında 154 nəfərdə rast gəlinməsi qeyd alınmışdır ki, bu da ümumi anemiyalı xəstələrin $23,69 \pm 1,67\%$ -ni təşkil etmişdir, sağlam şəxslər qrupunda isə 17 nəfərdə ağır parodontit rast gəlinmişdir ki, bu da sağlam şəxslərin $8,50 \pm 1,09\%$ -ni təşkil etmişdir. Buradan görünür ki, anemiya sindromlu şəxslərin arasında uyğun patologiya 3 dəfəyə qədər çox rast gəlinir. Bu hal yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi anemiyalı şəxslərdə parodont toxumalarının yerli müdafiə və antioksidant sisteminin sağlam şəxslərdən çox zəif olduğundan anemiyalı şəxslərdə iltihabi prosesin tezliklə digər toxumalara da yayılması, sümük arakəsməsinin də tezliklə prosesə cəlb olunması dişlərin laxlamağa başlaması müşahidə olunur, sağlam şəxslərdə isə proses orqanizmin müdafiə sistemləri tərəfindən ram edilərək, iltihabi prosesin yüngül mərhələlərində saxlanılır. Alınan nəticələr **Cədvəl 1**-də öz əkslərini tapmışlar.

Parodont toxumalarının vəziyyəti haqqında məlumat əldə etmək üçün biz tədqiqatda Rasselin parodontal indeksindən istifadə etmişik.

Bu məqsədlə 56 nəfər anemiya sindromundan əziyyət çəkən və eyni sayda sağlam şəxsləri müayinə etmişik. Xəstələri və sağlam insanları elə seçmişik ki, hər iki qrupda olan 56 nəfərdən 22-si cavan (yaşı 30-a kimi), 20-si orta yaşlı (yaşı 31-50 arası) və 14-ü yaşlı (yaşı 50-dən yuxarı olan) olmuşdur.

*Anemiyalı şəxslər arasında müxtəlif ağırlıqlı parodont
patologiyalarının yayılması cədvəli*

Parodontun vəziyyəti	Müayinə olunanlar			
	Anemiyalı şəxslər		Nəzarət qrupu	
	Xəs.say	%-lə	Şəxs.say	%-lə
Sağlam parodont	116	17,85±1,50	95	47,50±1,96
Gingivit	138	21,23±1,60	22	11,00±1,23
Yüngül dərəcəli parodontit	71	10,92±1,22	43	21,50±1,61
Orta dərəcəli parodontit	171	26,31±1,73	23	11,50±1,25
Ağır dərəcəli parodontit	154	23,69±1,67	17	8,50±1,09
Ümumi	650	100	200	100

Yaş qruplarını məhz belə bölməyimizin səbəbi qeyd olunan yaş dövrlərində qan sistemində, daxili orqanlarda və s. anatomik-fizioloji sistemlərdə yaşla əlaqədar dəyişikliklərin baş verməsidir. Qeyd edək ki, Rasselin parodontal indeksinin göstəricilərini verilənləri daxil etməklə Statistica 6.0 proqramı ilə əldə etmişik, burada $p < 0,001$ olmuşdur. Tədqiqat zamanı təşkil etdiyimiz anemiyalı xəstələr və sağlam şəxslər qrupunda qeyd etdiyimiz hər 3 yaş qrupu üzrə Rasselin parodontal indeksinin göstəriciləri aşağıdakı kimi olmuşdur. Anemiya sindromundan əziyyət çəkən cavan xəstələr qrupunda uyğun indeksin göstəricisi $2,33 \pm 0,044$ olduğu halda, eyni sayda sağlam cavan şəxslər qrupunda isə uyğun göstərici cəmi $1,26 \pm 0,035$ olmuşdur. Bu onu sübut edir ki, anemiyalı şəxslərdə artıq gənc yaşlarında parodontun iltihabi xəstəlikləri yüksək miqdarda rast gəlinir. Müayinə olunan 20 nəfər anemiyalı orta yaşlı şəxslərdə Rasselin parodontal indeksinin orta göstəricisi $3,08 \pm 0,036$ olduğu halda, bu göstərici eyni sayda olan sağlam orta yaşlı şəxslər qrupunda $1,93 \pm 0,054$ olmuşdur.

Parodontun iltihabi xəstəliklərinin ağırlıq dərəcəsini göstərən bu indeksin göstəricilərinin cavan və orta yaşlı anemiyalı şəxslər qruplarında, sağlam cavan və orta yaşlı insanlar qruplarına nisbətən 2 dəfəyə qədər artıq olması qeyd etdiyimiz kimi, anemiya zamanı ağız boşluğu toxumalarının, xüsusilə də parodont oxumalarının yerli müdafiə və antioksidant sisteminin zəif vəziyyətə düşdüyünü göstərir. Anemiyadan əziyyət çəkən yaşlı insanlar qrupunda bu indeksin orta göstəricisi $3,63 \pm 0,067$ olduğu halda, kontrol qrupundakı eyni sayda olan yaşlı sağlam şəxslərdə isə bu göstərici

2,42±0,030 olduğu aşkarlanmışdır. Sonuncu halda, yəni yaşlı anemiya və yaşlı sağlam insanların arasında bu indeksin göstəricilərinin arasında uçurumun çox dərin olmaması yaşlı şəxslərin anemiya olmayanlarında da artıq parodontal toxumalarında heriontoloji amillərlə əlaqədar yerli müdafiə və antioksidant sisteminin zəiflədiyini göstərir. Yuxarıda qeyd etdiklərimizi **Cədvəl 2**-də müqayisəli şəkildə vermişik.

Cədvəl 2.

Sağlam və anemiyalı şəxslərin yaş qruplarına görə Rasselin parodontal indeksinin göstəricilərinin müqayisəsi.

Müayinə olunan yaş qrupları	Anemiyalı şəxslər qrupu		Nəzarət qrupu		P
	Müayinə olunanların sayı	Rasselin parodontal indeksi (PI)	Müayinə olunanların sayı	Rasselin parodontal indeksi (PI)	
Yaşı 30 qədər	22	2,33±0,044	22	1,26±0,035	<0,001
31-50	20	3,08±0,036	20	1,93±0,054	<0,001
Yaşı 50-dən yuxarı	14	3,63±0,067	14	2,42±0,030	<0,001

Tədqiqatımızda PMA indeksini hesablamaq üçün yuxarıda qeyd etdiyimiz eyni sayda yəni 56 nəfər anemiya sindromlu və 56 nəfər sağlam şəxslərin hər iki qrupunda 22 nəfər cavan, 20 nəfər orta yaşlı və 14 nəfər yaşlı şəxslər seçməklə üzərlərində hesablamalar aparılmış və müxtəlif nəticələr əldə olunmuşdur. Qeyd edək ki, bu halda da hesablamalar və dürüslük əmsalı verilənləri daxil etməklə Statistica 6.0 kompüter tətbiqi proqramı vasitəsilə tapılmışdır, $p < 0,001$ olmuşdur. Hesablamalar nəticəsində, 22 nəfərdən ibarət anemiya sindromlu cavan (yaşı 30-a kimi) şəxslər qrupunda PMA indeksinin göstəricisi $24,3 \pm 0,46$ olsa da, uyğun göstərici eyni sayda sağlam cavan şəxslər qrupunda $17,1 \pm 0,38$ olmuşdur. Göstəricilər arasındakı bu fərq anemiya sindromundan əziyyət çəkən cavan şəxslərdə diş ətinin daha intensiv iltihabi prosesə cəlb olunduğunu göstərir ki, bu da qeyd etdiyimiz kimi anemiya zamanı parodont toxumalarının o, cümlədən də diş ətlərinin yerli müdafiə və antioksidant sisteminin zəifliyi ilə əlaqədardır.

Anemiyalı orta yaşlı şəxslərdə isə (20 nəfər) PMA indeksinin göstəricisi $31,3 \pm 0,48$ olmuşdur, ancaq orta yaşlı sağlam şəxslər qrupunda

isə bu göstərici bir qədər az, $22,9 \pm 0,31$ olmuşdur. Yaşlı sağlam şəxslər qrupunda isə bu indeksin göstəricisi $27,8 \pm 0,47$ olduğu halda, anemiyalı yaşlı şəxslər qrupunda isə bu göstərici bir qədər çox $38,6 \pm 0,73$ olmuşdur. Bu bir daha təsdiq edir ki, anemiyalar zamanı diş ətinin iltihabı daha intensiv xarakter daşıyır və sağlam şəxslərdən əsaslı surətdə çox rast gəlinir.

Ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyəti təkcə ağız boşluğunun fərdi gigiyenik tədbirlərdən asılı olmayıb, həmçinin ağız boşluğunun selikli qişasının, parodont toxumalarının yerli immunitetinin və antioksidant sisteminin, yerli toxumaların fərdi gigiyena vasitələrinə qarşı mənfi reaksiyalarının (xüsusilə ağrı və qanama) intensivliyindən əsaslı surətdə asılıdır. Buna görə də biz də tədqiqat işimizdə anemiya sindromlu və sağlam şəxslərin ağız boşluqlarının gigiyenik vəziyyətlərini müqayisə etmək üçün Fyodorov-Volodkina gigiyenik indeksini yaş qrupları üzrə hesablamışıq. İndeksin göstəricilərinin tapılması qaydaları tədqiqatın material və metodları bölməsində ətraflı verilmişdir. Fyodorov-Volodkina indeksini anemiyalı və sağlam şəxslər arasında müəyyənləşdirilməsi və yaş qrupları üzrə müqayisəsi məqsədilə yuxarıda qeyd etdiyimiz 56 nəfər anemiyalı və 56 nəfər sağlam şəxslərin hər birində 22 nəfər cavan (yaşı 30-a qədər olan), 20 nəfər orta yaşlı (yaşı 31-50 arasında) və yaşlı (yaşı 50-dən çox) olmaqla qruplaşdırılmış və hər birində uyğun indeksin göstəriciləri hesablanmışdır.

Tədqiqat nəticəsində anemiyalı cavan şəxslər qrupunda Fyodorov-Volodkina indeksinin göstəricisi $1,93 \pm 0,034$ olduğu halda, sağlam cavan şəxslər arasında bu göstərici $1,70 \pm 0,057$ olmuşdur. Sağlam orta yaşlı şəxslərdə uyğun indeksin göstəricisi $2,13 \pm 0,051$ olmasına baxmayaraq, anemiya sindromlu orta yaşlı şəxslər qrupunda bu göstərici bir qədər yüksək $2,62 \pm 0,058$ olmuşdur. Yaşlı anemiyalı şəxslər qrupunda gigiyenik indeksin göstəricisi $2,88 \pm 0,043$ olduğu halda, sağlam şəxslər qrupunda bu göstərici $2,29 \pm 0,064$ olmuşdur. Yuxarıda verdiyimiz göstəricilərin müqayisəsi və təhlili zamanı dəmir defisitli anemiyadan əziyyət çəkən və sağlam şəxslərin ağız boşluqlarının gigiyenik vəziyyətləri arasındakı fərq o qədər də böyük deyil, cüzdür. Amma bu cüzi fərq böyük əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, bu göstəricilər ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyətinin saxlanılmasında ağız boşluğu toxumalarının, o cümlədən də parodont toxumalarının yerli müdafiə və antioksidant qabiliyyətlərindən də cüzi də olsa asılıdır.

Dəmir defisitli anemiyadan əziyyət çəkən şəxslərdə yuxarıda qeyd etdiyimiz tədqiqatlar və parodontal indekslər vasitəsilə parodont patologiyalarının yayılması və intensivliyi barədə məlumatlar əldə etdikdən sonra anemiyalı xəstələrin parodont toxumalarının profilaktika-müalicə

tədbirlərinə ehtiyac dərəcəsinə də qiymətləndirmək zərurəti də yaranır. Anemiya sindromundan əziyyət çəkən şəxslərin parodont toxumalarının müalicə və profilaktika tədbirlərinə ehtiyac dərəcəsinin qiymətləndirilməsi, bu xəstələrdə ağız boşluğu və parodont toxumalarının müalicə və profilaktika tədbirləri planlarının hazırlanmasına kömək edir. Biz də, bu məqsədlə anemiyalı xəstələrin parodont toxumalarının profilaktika və müalicə tədbirlərinə ehtiyac dərəcəsinə qiymətləndirmək üçün CPITN (The community periodontal index of treatment needs) indeksindən istifadə etmişik. Tərəfimizdən 320 nəfər anemiya sindromundan əziyyət çəkən şəxsə parodontoloji müayinələr aparılmış, xəstə şəxslər yenə də cavan (yaşı 30-a kimi olan), orta yaşlı (yaşı 31-50 arası olan) və yaşlı (yaşı 50-dən yuxarı olan) olmaqla 3 yaş qrupuna bölünmüşdür. Ümumi 320 anemiyalı xəstədən 90 nəfəri cavan, 120 nəfəri orta yaşlı və 110 nəfəri isə yaşlı olmuşlar. Müayinələr zamanı bölünmüş yaş qrupları içərisində ayrı-ayrı müxtəlif ağırlıq dərəcəli parodont patologiyalarının neçə faiz hallarda rast gəlinməsi araşdırılmışdır. Statistik hesablamalar burada da verilənlər daxil edilməklə Statistica 6.0 proqramı ilə icra edilmişdir. Burada müxtəlif dərəcəli parodont patologiyaları dedikdə diş ətindən qanaxma, diş daşları, dərinliyi 4-5 mm və 6 mm-dən dərin olan parodontal ciblər nəzərdə tutulmuşdur. Bundan əlavə, xəstələr arasında sağlam parodont toxumalarının olduğu hallar da faizlə hesablanmışdır. Hesablama nəticəsində 90 nəfərlik cavan anemiyalı şəxslər qrupunda cəmi $8,89 \pm 3,00\%$ halda sağlam parodont toxumaları, $13,33 \pm 3,58\%$ hallarda diş ətindən qanaxma, $37,78 \pm 5,11\%$ hallarda diş daşları, $30,00 \pm 4,83\%$ hallarda 4-5 mm dərinlikdə parodontal ciblər və $10,00 \pm 3,16\%$ hallarda isə 6 mm və daha dərin patoloji parodontal ciblər müşahidə olunmuşdur. Qeyd edək ki, bu patoloji halları aşkarlayarkən ağız boşluğunda parodont toxumalarının ən ağır halı götürülmüşdür, məsələn; hər hansı xəstədə diş daşları varsa onda həmçinin diş əti qanaxması olsa da biz o xəstəni diş daşı halı kimi götürmüşük və s. 120 nəfərdən ibarət orta yaşlı şəxslər qrupunda isə cəmi $4,17 \pm 1,82\%$ hallarda sağlam parodont, $7,50 \pm 2,40\%$ hallarda diş ətindən qanaxma, $30,83 \pm 4,22\%$ hallarda intensiv diş daşları, $40,00 \pm 4,47\%$ hallarda 4-5 mm dərinlikli parodontal ciblər, $17,50 \pm 3,47\%$ hallarda isə 6 mm və daha dərin patoloji diş əti cibləri müşahidə olunmuşdur. 110 nəfərdən ibarət yaşlı şəxslər qrupunda isə heç bir xəstədə sağlam parodont toxumaları aşkar olunmamışdır, parodont patologiyaları isə daha progressiv mərhələlərə qədəm qoyaraq intensiv xarakter daşmışdır. Belə ki, anemiyalı yaşlı şəxslər qrupunda parodontun diş daşları yaranana qədər olan patologiyaları yüksək $56,36 \pm 4,73\%$, 4-5 mm dərinlikli parodontal ciblər $30,91 \pm 4,41\%$, 6

mm və daha dərin patoloji parodont cibləri isə $12,73 \pm 3,18\%$ hallarda müşahidə olunmuşdur (*Cədvəl 3*).

Ümumi olaraq, qeyd etdiyimiz, bütün 320 anemiyalı xəstələrin hamısında yaşdan asılı olmayaraq qeyd etdiyimiz parodont patologiyaları üzrə faizlə hesabladıqda cəmi $4,06 \pm 1,0\%$ hallarda sağlam parodont toxumaları, $6,56 \pm 1,38\%$ hallarda diş ətindən qanaxma, $41,56 \pm 2,76\%$ hallarda diş daşları, $34,06 \pm 2,65\%$ hallarda 4-5 mm-lik parodontal ciblər, $13,75 \pm 1,93\%$ hallarda isə 6 mm və daha dərin patoloji parodont cibləri aşkar olunmuşdur.

Rəqəmlərlə ifadə olunmuş bu nəticələrin analizi bir daha sübut edir ki, anemiya sindromundan əziyyət çəkən şəxslər arasında parodontun iltihabi xəstəlikləri daha intensiv xarakter daşıyır və yaş artdıqca orqanizmin müqavimətinin, parodont toxumalarının antioksidant sisteminin zəifləməsilə əlaqədar olaraq, bu özünü daha çox biruzə verir.

Cədvəl 3.

CPITN indeksinə əsasən anemiyalı xəstələr arasında yaş qrupları üzrə müxtəlif parodont problemlərinin rast gəlinməsi.

Yaş qrupları	Müayinə olunanların sayı	Müayinələrin nəticələri %-lə				
		Sağlam parodont	Dişətdən qanaxma	Diş daşları	Parodontal ciblər	
					4-5 mm dərinlikli	6 mm və daha dərin
Yaşı 30 qədər	90	$8,89 \pm 3,00$	$13,33 \pm 3,58$	$37,78 \pm 5,11$	$30,00 \pm 4,83$	$10,00 \pm 3,16$
31-50	120	$4,17 \pm 1,82$	$7,50 \pm 2,40$	$30,83 \pm 4,22$	$40,00 \pm 4,47$	$17,50 \pm 3,47$
Yaşı 50-dən yuxarı	110	-	-	$56,36 \pm 4,73$	$30,91 \pm 4,41$	$12,73 \pm 3,18$
Ümumi	320	$4,06 \pm 1,10$	$6,56 \pm 1,38$	$41,56 \pm 2,76$	$34,06 \pm 2,65$	$13,75 \pm 1,93$

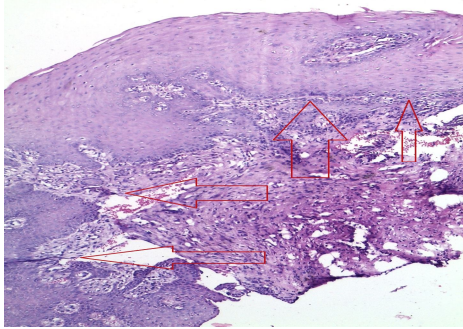
Ümumi xəstələrin göstəriciləri isə ümumiyyətlə anemiyalı xəstələrdə normal parodont toxumaların rast gəlinədiyi halların çox aşağı olduğu, əvəzində isə diş daşlarının və müxtəlif dərinlikli parodontal ciblərin əmələ gəldiyi aşkarlanır.

Mikrobioloji tədqiqatlar zamanı patogen mikroorqanizmlərin Solidentin təsiri ilə ağız suyunda azalması, şərti-patogen mikroorqanizmlərin isə öz normalarına qədər qayıtdığı müşahidə olunmuşdur. Ağız boşluğunun selikli qişası «Solident» məhlulu ilə yaxalanan anemiyalı şəxslər qrupunda isə müalicəyə başlamazdan qabaq *Lactobacillus* spp. nümayəndələrinin ağız suyu nümunələrində rast gəlinməsi $15,8 \pm 8,37$ olmasına baxmayaraq, müalicəyə başladıqdan 30 gün sonra $26,3 \pm 10,10$, 60 gün sonra isə $21,21 \pm 9,35$ olmuşdur.

Biokimyəvi tədqiqatlar zamanı isə Malondialdehidin ağız suyu nümunələrindəki miqdarı ağız boşluğunu «Solident»lə yaxalayan qrupda, müalicəyə başlamamışdan qabaq $0,57 \pm 0,006$ mol/l olduğu halda, müalicədən sonra azalaraq $0,37 \pm 0,005$ mol/l-ə düşmüşdür.

Eksperimental tədqiqatların nəticəsində isə histoloji kəsiklərdə “müqayisə” və “əsas” qrupu müqayisə etdikdə Solidentin təsiri ilə epitel örtüyünün daha intensiv reperasiya olunması və mitoz bölünmənin intensivləşməsi müşahidə olunmuşdur.

Eksperimental parodontitin IV həftəsində müqayisə qrupundakı nümunələrdə histoloji mənşərdə subepitelial birləşdirici toxuma tamamilə kollagen liflərin proliferasiyası və bu fonda seyrək-dağınıq yerləşmiş, az sayda limfosit və plazma hüceyrə infiltrasiyası müəyyən edilmişdir. Bəzi yerlərdə limfosit və plazma hüceyrələrinin təxminən yarısı qədər eozinofil infiltrasiyası qeydə alınmaqla tək-tək genişlənmiş, incə divarlı, doluqanlı damarlar müşahidə olunmuşdur. Neytrofil infiltrasiyası və nekroz müəyyən edilməmiş, epitelin bazal hissəsindən birləşdirici toxumaya doğru uzanan, uzunluğu ən çox epitelin qalınlığının yarısı qədər olan çıxıntılar (zəif dərəcəli akantoz) müşahidə olunmuşdur. Eroziya, metaplaziya, displaziya, keratinizasiya, fibrin depozitləri müəyyən edilməmişdir.

Şəkil 1. Eksperimental parodontitin IV həftəsində əsas qrupdakı nümunələrdə histoloji mənşərə (boyaq: hematoksilin-eozin, böyütmə: x100)

Eksperimental parodontitin IV həftəsində əsas qrupda (*şəkil 1.*) selikli qişanın subepitelial birləşdirici toxuma sahəsinin bəzi hissələrində kollagen liflərin proliferasiyası müşahidə olunmuş, tək-tək eozinofil infiltrasiyası qeydə alınmış, limfosit, plazma hüceyrə və neytrofil infiltrasiyası, nekroz və hiperemiya müəyyən edilməmişdir. Epitelin bazal hissəsində, alt birləşdirici toxumaya doğru uzanan, uzunluğu epitelin qalınlığı qədər və daha böyük olan barmaqşəkilli çıxıntılar (ağır dərəcə akantoz) və epitelin səthi hissəsinin hiperplaziyası aşkarlanmışdır. Epitel toxumasında eroziya, fibrin liflərin çöküntüsü, keratinizasiya, metaplaziya və displaziyaya rast gəlinməmişdir.

NƏTİCƏLƏR

1. 650 anemiyalı şəxslər arasında aparılan kliniki tədqiqatlar zamanı onlarda orta dərəcəli parodontit $26,31 \pm 1,73\%$, sağlam şəxslər arasında isə $11,50 \pm 1,25\%$ hallarda aşkar edilmişdir.
2. Orta yaş qrupuna daxil olan 20 anemiyalı xəstənin parodont toxumalarının vəziyyəti qiymətləndirilən zaman Russellin parodontal indeksinin göstəricisi $3,08 \pm 0,036$ olduğu halda, sağlam şəxslər qrupunda $1,93 \pm 0,054$ olmuşdur.
3. Anemiyalı yaşı 30-a kimi 22 şəxslər arasında aparılan kliniki müayinələrin nəticələrinə əsasən PMA indeksinin göstəricisi $24,3 \pm 0,46\%$ sağlam cavan şəxslər qrupunda isə $17,1 \pm 0,38\%$ olmuşdur.
4. 320 anemiyalı xəstələr arasında CPITN indeksinin qiymətləndirilməsi gigiyenik tədbirlərə ehtiyac $7,50 \pm 2,40\%$, parodontal yardıma ehtiyac $88,33 \pm 2,93\%$, diş daşlarının təmizlənməsinə ehtiyac $70,83 \pm 4,15\%$ və kompleks tədbirlərə ehtiyacın isə $17,50 \pm 3,47\%$ civarında təyin etmişdir.
5. Aparılan histo-morfoloji tədqiqatların nəticələrinə əsasən «Solident» məhlulunun eksperimental parodontitə müsbət terapevtik təsirinə görə ənənəvi xlorheksidinin $0,02\%$ -li məhlulu ilə yanaşı antiseptik vasitə kimi tətbiq edilməsi tövsiyə olunmuşdur.
6. Biokimyəvi tədqiqatların nəticələri ümumi zülalın ağız suyundakı miqdarı ağız boşluğuna «Solident»in tətbiqindən əvvəl $2,73 \pm 0,021$ q/l, müalicədən sonra isə $1,94 \pm 0,034$ q/l-ə qədər azalmasını göstərmişdir.

PRAKTİKİ TÖVSIYYƏLƏR

1. Anemiyalar zamanı insanın ümumi orqanizmində dəyişikliklər olduğu kimi, ağız boşluğu, o cümlədən parodont toxumalarında da dəyişikliklər baş verdiyindən, anemiyalı şəxslərdə ağız boşluğunun sanasiyasının xəstəliyin daha erkən mərhələlərində icra olunmalıdır.
2. Anemiya sindromundan əziyyət çəkən şəxslərin ağız boşluğu, o cümlədən parodont toxumalarında yaranan patologiyalar zamanı bitki əsaslı bioloji neytral «Solident» məhlulunun tətbiqi müalicə zamanı əlavə təsirləri azaldır.
3. «Solident»in tətbiqi zamanı ağız boşluğunun yerli antioksidant, immun sistemləri və mikrobiosenozuna müsbət təsir etdiyindən onun tətbiqi genişlənməlidir.

ÇAP OLUNMUŞ İŞLƏRİN SIYAHISI

1. Leykozlu xəstələrdə stomatoloji müdaxilə zamanı baş verə biləcək hemorragik sindromun qarşısının alınması üçün qabaqleyici tədbirlərin qiymətdirilməsi / Respublika dövlət mükafatı laureatı, əməkdar elm xadimi Tamerlan Əziz oğlu Əliyevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr edilmiş elmi konfransın materialları, Bakı – 2011, səh. 273-274, (həmmüəllif; Məmmədov F.Y.)
2. Qanyaradıcı sistemin patologiyalarının ağız boşluğunda təzahürləri // Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri jurnalı, №3, 2011, səh. 37-40, (həmmüəllif; Məmmədov F.Y.)
3. Anemiyalar və onların stomatoloji təzahürləri // Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri jurnalı, №4, 2011, səh. 170-172, (həmmüəlliflər; Səfərov A.M., Məmmədov F.Y.)
4. Коррекция стоматологического статуса на фоне заболеваний кроветворной системы и цитостатической терапии / Family health in the XXI century, Papers of the XVI International Scientific Conference 27 april-4 may 2012, part II. Budapest, Hungary, 2012, стр.16-17, (соавт.; Мамедов Ф.Ю.)
5. Anemiyalar fonunda ağız boşluğunda baş verən dəyişikliklərin qiymətləndirilməsi / Əziz Məmmədkərim oğlu Əliyevin anadan olmasının 115 illiyinə həsr edilmiş konfransın materialları, səh.23-24, Bakı 2012, (həmmüəlliflər; Səfərov A.M., Məmmədov F.Y.)
6. Anemiyalar fonunda parodont toxumalarında yaranan patoloji proseslərin profilaktika və müalicəsində Solident məhlulunun effektivliyi //Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri jurnalı,

- №4, 2012, səh. 161-163, (həmmüəlliflər; Səfərov A.M., Məmmədov F.Y.)
7. Anemiyalı şəxslərdə Solident preparatının ağız boşluğunun mikrobiosenoza təsirinin qiymətləndirilməsi // Sağlamlıq jurnalı, №1, 2013, səh. 82-86.
 8. Anemiyalı xəstələrdə parodont toxumalarının profilaktika və müalicə tədbirlərinə ehtiyac dərəcəsinin qiymətləndirilməsi // Azərbaycan tibb jurnalı, №1, 2013, səh. 85-88. (həmmüəllif; Məmmədov F.Y.)
 9. Bitki əsaslı preparatların anemiyalar fonunda ağız boşluğunun antioksidant sisteminin vəziyyətinə təsirinin qiymətləndirilməsi // Sağlamlıq jurnalı, №2, 2013, səh. 127-130, (həmmüəlliflər; Səfərov A.M., Məmmədov F.Y.)
 10. Повышение эффективности комплексного лечения заболеваний пародонта у гематологических больных // World of medicine and biology №3 (39), Украина, Полтава-2013. стр.72-75, (соавт.; Мамедов Ф.Ю., Сафаров А.М.)
 11. Positive effect of plant preparations on the mucous membrane pathologies at the time of blood diseases /Abstracts of XIII international Euroasian congress of surgery and gastroenterology. Baku, 12-15 september,2013.page 339, (coaut.; Mamedov F.Y., Jafarli I.E.)
 12. Bioloji neytral preparatların reperativ proseslərə təsirinin eksperimental öyrənilməsi // Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri jurnalı, №3, 2013.səh 148-154, (həmmüəlliflər; Məmmədov F.Y., Musayev C.S., Səlimov R.İ.)

АЛКИШИЕВ КАМИЛ САХИБ ОГЛЫ

ОЦЕНКА СТОМАТОЛОГИЧЕСКОГО СТАТУСА У БОЛЬНЫХ С АНЕМИЯМИ И ОПТИМИЗАЦИЯ ЛЕЧЕБНО-ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ

РЕЗЮМЕ

Был установлен более интенсивный характер течения воспалительных заболеваний пародонта у больных с анемиями, что проявлялось в повышении уровня и интенсивности формирования зубных отложений и глубоких пародонтальных карманов. Степень тяжести воспалительных заболеваний тканей пародонта при гематологических заболеваниях коррелируют с формой и длительностью течения фоновой патологии. Широкая распространенность заболеваний пародонта среди больных с анемиями привело к высокому уровню их потребности в пародонтологической помощи. У больных 40 и более лет нуждаемость в указанном виде специализированной стоматологической помощи составил 100%. Микрофлора полости рта у больных с анемиями несколько отличается более выраженной патогенностью от такового у практически здоровых лиц, что объясняется ослаблением местного иммунитета и антиоксидантной системы защиты различных органов и систем организма. Применение растительного препарата значительно снижает побочное влияние общесоматической патологии на течение пародонтопатий. С целью изучения эффективности предложенного комбинированного растительного препарата «Solident» в лечении патологических процессов в полости рта и определения положительных качеств данного средства были проведены экспериментальные исследования. Была проведена сравнительная оценка эффективности в лечении экспериментального пародонтита препаратов «Solident» и хлоргексидин. Согласно результатам проведенных исследований по противовоспалительному, антисептическому и антиоксидантному действию вышеуказанных средств не было выявлено каких-либо значимых достоверных различий. Для сравнительной оценки степени влияния растительного препарата «Solident» и традиционного антисептика на функциональное состояние тканей полости рта среди 45 больных были проведены клинико-лабораторные исследования. В смешанной слюне больных основной группы «через 30 дней после лечения» и «через 60 дней после лечения»

обнаружено снижение показателей частоты высеваемости некоторых патогенных микроорганизмов до нулевой отметки. Выявленный у больных с анемиями стоматологический статус и определение их потребности в специализированной стоматологической помощи дают возможность в четком планировании и организации эффективных лечебно-профилактических мероприятий.

ALKISHIEV KAMIL SAHIB

ASSESSMENT OF DENTAL STATUS IN PATIENTS WITH ANEMIA AND OPTIMIZATION OF THERAPEUTIC AND PREVENTIVE MEASURES

SUMMARY

The results indicates a more intense nature of inflammatory periodontal disease in patients with anemia, it should be noted the decline in the incidence of periodontal health in this group of patients and on the contrary an increase in the level of dental plaque and periodontal pockets of different depths. Severity of inflammatory diseases of the periodontal tissues in hematologic diseases correlated with the shape and course duration of main disease. The prevalence of the periodontal disease in patients with anemia result in revealing a high level of basis treatment need for them. Dental care needs of the patients aged 40 and older was approximately 100%. It should be noted that oral microflora in patients with anemia is different from that in healthy individuals, due to the weakening of local immune and antioxidant systems of organs and tissues.

The use of herbal drug significantly reduces the side effect of somatic pathology for periodontal disease. To study the effectiveness of the proposed combination of herbal drug «Solident» in the treatment of pathological processes in the oral cavity and determine the positive qualities of the tool have been performed experimentally studied. Was identified trend and comparative evaluation in the treatment of experimental periodontitis in animal «Solident» and chlorhexidine preparation. According to the results of studies on the of antiinflammatory, antioxidants and antiseptic effects of the above related medicine are not reveal any significant differences. To determine in patients with anemia and a comparative assessment of the impact of the herbal drug «Solident» and traditional antiseptic on the functional condition of oral cavity of 45 patients have been performed clinical and laboratory studies. In the saliva of patients in main clinical groups at the «30 days after treatment» and «60 days after treatment» was determined the decrease of some pathogens microorganism to zero. Identification in patients with anemia of dental status and determination of their needs in specialized dental care enable precise planning and organization of effective treatment and preventive measures.

Kağız formatı 60x84 ¹/₁₆.
Sifariş 473 Tiraj 100.

Azərbaycan Tibb Universitetinin
mətbəəsində çap edilmişdir.

Tel.: 595-55-76

МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

АЛКИШИЕВ КАМИЛ САХИБ ОГЛЫ
**ОЦЕНКА СТОМАТОЛОГИЧЕСКОГО СТАТУСА
У БОЛЬНЫХ С АНЕМИЯМИ И ОПТИМИЗАЦИЯ
ЛЕЧЕБНО-ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ**

3226.01 – Стоматология

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по медицине

БАКУ – 2014